

Glansgruvans Vandringsled

Invigd av landshövding
Elisabeth Nilsson den 27
september 2013

Leden går fram i ett mycket speciellt område av Vånga socken. Här finns förutom historiska lämningar ett av Östergötlands största urkalkstensområden med unik natur och flora. På de dryga 3 km leden omfattar passerar Du industrihistoriska lämningar från sent 1500-tal fram till mitten av 1900-talet.

För kontakt med "Gubbdagis" angående leden skicka mail till Lasse@vomma.se

Välkommen

Glansgruvans vandringsled är ca 3,6 km lång och går i en unik och speciell natur som i grunden skapas av den kalkrika berggrunden. Vid de kulturhistoriska sevärdheterna finns skyltar med information om varje objekt.

Leden har kommit till genom samarbete mellan Vånga Hembygdsförening, Länsstyrelsen och berörda markägare. Det huvudsakliga arbetet och det fortlöpande underhållet sköts av en grupp från "Gubbdagis" inom hembygdsföreningen.

Såväl florans som faunan uppvisar mycket säregna arter. Naturligtvis är dessa årstidsberoende och varierar under säsongen. Området innehåller arter av mossor och lavar som trivs i kalkrik miljö, liksom ett antal orkidéer samt även köttätande växter.

Glansgruvans vandringsled

Utgångspunkt för vandringsleden är parkeringen vid "Restad kalkbrott" där det brutits kalk åtminstone sedan 1860-talet. Det tillhörde ursprungligen Finspongs Styckebruk och det var dit kalken skeppades med båt över Glan. Den lastades vid den lilla udden som sticker ut i sjön mitt emot parkeringen. Leden är markerad med orange färg, hänvisningspilar och skyltar med information.

Glans kalkbruk Kalkbränningen började efter första världskriget. Som mest brändes 600 ton kalk per månad och till detta åtgick 1000 ton sten. Ett ånglok transporterade råstenen från kalkbrottet ner till kalkugnen där man tillverkade både jordbrukskalk och murkalk. Hit transporterades kalksten på en liten järnväg i speciella vagnar som rymde ca 2 ton och det krävdes ca 50-60 ton per dygn. Via en skivkonveyör matades sedan kalken in i ugnen. Vid ugnen arbetade 2 man per skift och man gick någon form av kontinuerlig skiftgång. Ugnen eldades med stenkolk och ved, företrädesvis ytved från de närbelägna sågverken vid Restad och Falla. Ugnen revs/tömde tre ggr/skift. Arbetsmiljön var väl inte den allra bästa vid ugnen, där det var ganska varmt. Några skyddskläder eller annan skyddsutrustning förekom inte. Driften vid Glans kalkbruk pågick till 1954 och kalkstensbrytningen upphörde helt i slutet av 50-talet.

Kungsvägen eller Bergslagsvägen Vägen som vi nu följer var en gång i tiden landsväg mellan Norrköping och Finspång, i folkmun känd som Bergslagsvägen. Den flyttades emellertid redan på 1700-talet västerut till ungefär den sträckning som Rv 215 har idag.

Gruvorna i Glansgruvefältet. Det har funnits drygt 20-talet gruvor och skärpningar av vilka de flesta finns kvar som vattenfyllda hål omgärdade med stenvägar. På de äldre gruvkartorna är tretton av gruvorna namngivna. Det var i huvudsak under 1600-talet och fram till omkring 1750 som malmbrytningen pågick som intensivast. All brytning skedde med tillmakning dvs att eld gjordes upp på berget och hettade upp det varpå värmspänningarna spräckte upp berget. Brytningen upphörde helt mot slutet på 1700-talet.

Skrotstenstippen, den stora planen var en 15 – 20 m hög tipp för kasserad sprängsten från brottet. Strax bortom denna, på höger sida om vägen ligger **Svinsgruvorna**. De består av tre gruvor i något svårtillgänglig terräng och de är ca 30 m djupa. Området kallas Svinsbackarna.

Capellsgruvorna består av två gruvor som ligger på vägens högra sida. De är omgärdade av en väl upplagd stenvägg och man vet att de 1727 bearbetades på 40 famnars djup, ca 70 m. Området kallas Capellsbackarna, vilket kan tyda på att det har funnits en gruvkyrka här. På vänster sida om vägen finns **lämningarna efter en kalkugn**. Mer info om detta nedan. **Käslingegravan, Hästgruvan och Nygruvan** ligger i ett lågt och vattensjukt område på vägens vänstra sida. Vet man inte om att det är gruvor kan man tro att det är ett kärr med tät vegetation. Det vattensjuka läget gjorde att de ödelades tidigt, redan 1721. Om Käslingegravan finns en uppgift om att den bröts till ca 24 famnars djup. Även Hästgruvan och Nygruvan stannade på drygt 24 famnar. (1 famn = 1,78m)

Källkärrsgruvan är en skärpning (avbrutet försök att finna malm).

Hetegruvan kan även ha kallats **Getegruvan** och senare troligen också kallats **Mariedalsgruvan**. Den ligger på höger sida om vägen. Med sina 122 meter var den också den djupaste gruvan i trakten och gick både under Glans och havets yta. **Långgruvan** var ursprungligen fyra separata gruvor, Nedre, Mellersta, Gamla och Södra Pålkärrsgruvorna. Sedan väggarna mellan gruvorna rasat uppstod Långgruvan, som därmed blev den största gruvan i Glansgruvefältet.

Torpet Glansgruvan nämns tidigast 1693. Den sista familjen var Per Larsson f i Örtomta sn 1797 och hans hustru Margareta Olofsdotter f i Vånga 1808. De kom 1832 från Kullerstad och flyttade 1838 till Östra Torp och efter det är Glansgruvan inte mer omnämnd.

Här passerar vi över ett av de för området så karakteristiska **Kalkbergshällar** med ett stort antal karstsprickor och skivkonveyer och många olika kalkälskande växtarter.

Jakobslund Torpet Jacobslund, som även kallades Lohyttekarret, byggdes 1892 av Karl Johan Anderssons. Torpet revs redan 1909. Markägaren har här byggt en grillkåta som är öppen för vandrare som vill rasta på halva vägen. Aktsamhet och respekt för privat egendom anbefalles.

Kalkugn Kalkugnarna användes i första hand för framställning av kalk för eget bruk men förmodligen även att användas vid järnframställning vid hyttorna. Den här typen av ugn har troligen använts under 1700- och 1800-talet. Den här kalkugnen är ganska stor och skiljer sig något från andra kalkugnar genom att väggen till hälften utgörs av fast berg.

Ormgranen, en mycket speciell typ av gran.

Lohyttan Här kan vi se lämningar av en av Vångas äldsta hyttor, som egentligen inte är en hytta utan en blåsterugn där man smälte järn. Det finns teorier om att platsen fick sitt namn tack vare den tillverkning av lod som ska ha förekommit här. Lod är en viktenhet om 13,28 gram men också ett namn på tyngder av järn i tex klockor. Lodsmide nämns i Vånga Bergslag redan på 1550-talet. Vid Lohyttebäckens utlopp finns lämningar efter den damm som byggdes för att dämna upp Lohyttekarret och därmed få tillgång till vattenkraft under en längre period. Hyttan har troligen tillhört Restad by och nämns sista gången 1629.

Gamla kalkbrottet Ett mindre kalkbrott som var i bruk ända fram till 1870-talet. I kalkstensbranten växer flera ormbunksarter, bl a den sällsynta Murrutan.

Nva kalkbrottet Här arbetade tre lastare, en sprängare och en transportör. Sprängaren såg till att det hela tiden fanns söndersprängt material. Sprängningarna utfördes under rasterna dagligen. Större sprängningar gjordes veckovis och en gång per år gjordes en storsprängning. Tre lastare lastade råstenen för hand i speciella vagnar, som var märkta med lastarens nummer. Varje vagn rymde ca 2 ton och man hann med 8-9 vagnar per skift och de fick sedan betalt efter hur mycket de lastat, ca 18-20 ton per skift. Till sin hjälp hade man en skivkonveyör med vilken man slog sönder för stora stenar. Stenarna skulle väga max 40 kg För att samla upp mindre bitar användes ett "fyllfat" och en "fyllhacka". Transportören drog vagnarna ner till ugnen med ett ånglok (senare diesellok) där de vägdes.